

ΕΙΣΑΓΩΓΗ ΣΤΗ ΜΕΛΕΤΗ
ΤΩΝ ΕΓΚΛΗΜΑΤΩΝ ΑΠΟ ΕΡΩΤΙΚΟ ΠΑΘΟΣ*

του Νέστορα Ε. Κουράκη

*Ομότιμου Καθηγητή Εγκληματολογίας
στη Νομική Σχολή Πανεπιστημίου Αθηνών*

*και Καθηγητή Ποινικών Επιστημών
στη Νομική Σχολή Πανεπιστημίου Λευκωσίας*

I. Εύλογα μπορεί να διερωτηθεί κανείς για τους λόγους που καθιστούν το έγκλημα από ερωτικό πάθος τόσο συναρπαστικό και ενδιαφέρον για το κοινό, αλλά και που οδηγούν αυτό το κοινό να βλέπει συχνά τον δράστη ενός τέτοιου εγκλήματος με κατανόηση και επιείκεια. Κατά τη γνώμη μου, η απάντηση στο ερώτημα αυτό συναρτάται με την ίδια τη σημασία των δύο εννοιών, εγκλήματος και έρωτα. Συγκεκριμένα, το έγκλημα υποδηλώνει μια σοβαρή παραβίαση θεμελιωδών ηθικοκοινωνικών κανόνων, διαμορφωμένων από το Κράτος σε νόμους. Περαιτέρω, ο έρωτας ενσαρκώνει μια σφοδρή και συχνά αξεπέραστη επιθυμία για κάποιο πρόσωπο. Υπό τα δεδομένα αυτά, οι δύο έννοιες συμπλέκονται συνήθως με την εξής μορφή: Από τη μια πλευρά, το ερωτικό πάθος σπρώχνει τον υποψήφιο δράστη (κατά κανόνα: άνδρα) να εξασφαλίσει, και δη με κάθε μέσο¹, την πλήρη κατάκτηση του αγαπημένου του προσώπου, ιδίως μάλιστα όταν το πρόσωπο αυτό αντιστέκεται (σε μία σχέση που δεν έχει ακόμη ολοκληρωθεί) ή αποχωρεί (σε μία σχέση ήδη ολοκληρωμένη, αλλά που δυσλειτουργεί).² Από την άλλη πλευρά, η προοπτική

* Επικαιροποιημένη μορφή εισήγησης που αρχικά παρουσιάστηκε την 18.2.2014, σε εκδήλωση με θέμα «Εγκλημα και Έρωτας», η οποία συνδιοργανώθηκε στην Αθήνα από το Εργαστήριο Ποινικών και Εγκληματολογικών Ερευνών του Πανεπιστημίου Αθηνών και από την Ευρωπαϊκή Ένωση Νέων Νομικών ELSA Athens.

¹ Κατά τη γνωστή αγγλοσαξονική παροιμία “all is fair in love and war”, με την έννοια ότι όλα είναι θεμιτά και δεν υπάρχει «εὔ ἄγωνίζεσθαι» (fair play) στον έρωτα και τον πόλεμο.

² Αντίστοιχα, στις δύο αυτές περιπτώσεις, ο *Eu. Παπανούτσος* (Πρακτική Φιλοσοφία, Αθήνα: Δωδώνη, 1984², ενότητα “Έρωτας”, σελ. 79-96: 91) κάνει λόγο αφενός για ανολοκλήρωτο

διάπραξης ενός εγκλήματος λειτουργεί στον υποψήφιο δράστη ανασχετικά, καθώς είναι έξω από τη φύση του ανθρώπου να παραβιάζει θεμελιώδεις ηθικοκοινωνικούς κανόνες, απαραίτητους για την επιβίωση και την ευημερία του, όπως π.χ. ότι δεν πρέπει να αφαιρεί τη ζωή του άλλου.

Υπάρχει, λοιπόν, στις περιπτώσεις αυτές, μια δραματική διαπάλη ανάμεσα στις ψυχικές δυνάμεις που εξωθούν κάποιον στο έγκλημα λόγω του ερωτικού του πάθους και σε εκείνες που τον συγκρατούν εκ φύσεως από κάτι τέτοιο, θέτοντάς του τα όρια έως τα οποία επιτρέπεται να φθάσει. Αλλ' ακριβώς αυτή η σφοδρή διαπάλη αντίθετων δυνάμεων και μάλιστα δυνάμεων υπαρξιακού χαρακτήρα, τις οποίες ο άνθρωπος αδυνατεί να εξηγήσει και, ενίοτε, ξεπεράσει,³ είναι αυτή που καθιστά τα εγκλήματα από ερωτικό πάθος τόσο συναρπαστικά και που ταυτόχρονα μας ωθεί να αντιμετωπίζουμε τον ερωτικό εγκληματία με διάθεση κατανόησης, πολύ περισσότερο μάλιστα όταν αυτός, στην περίπτωση των λεγόμενων «αμιγών εγκλημάτων ερωτικού πάθους», δρα χωρίς ιδιοτέλεια και σκοπιμότητες, άρα, κατά μία άποψη, χωρίς να ελαύνεται από «ταπεινά αίτια» (πρβλ. άρθρο 84 παρ. 2 περ. β' ΠΚ). Όπως ορθά επεσήμανε ο πρωτοπόρος βέλγος εγκληματολόγος *Etienne De Greeff* στην εισαγωγή του κλασικού έργου του "Έρωτας και Εγκλήματα από Έρωτα", που πρωτοεκδόθηκε στις Βρυξέλλες το 1942,⁴ το άτομο, περισσότερο από κάθε άλλη περίπτωση, παρουσιάζεται στα εγκλήματα πάθους σαν το παιχνίδι καταναγκασμών που δεν μπορεί να ξεπεράσει· χιλιάδες άνθρωποι ταυτίζονται τότε με τον δράστη και το θύμα κι' έτσι δημιουργείται μια συλλογική τάση ευνοϊκή για τον δράστη.

II. Το πόσο εύστοχη είναι αυτή η παρατήρηση, φαίνεται από τη συγκίνηση και αποδοχή που εξακολουθούν να προκαλούν έως τις ημέρες μας ορισμένα κλασικά έργα της αρχαιοελληνικής και ελισαβετιανής λογοτεχνίας που πραγματεύονται εγκλήματα από ερωτικό πάθος. Πρόκειται για έργα που όχι μόνο μας προκαλούν μια υψηλή αισθητική απόλαυση, αλλά και που μας προδιαγράφουν με αριστοτεχνικό τρόπο την ψυχοσύνθεση και τις αντιδράσεις ενός ανθρώπου που

έρωτα και αφετέρου για ψευδολοκλήρωτο ή κακολοκλήρωτο έρωτα, θεωρώντας μάλιστα ότι ο δεύτερος είναι χειρότερος από τον πρώτο.

³ Πρβλ. την εισαγωγή της πτυχιακής εργασίας της *Μαρίας Μανάκου* "Εγκλήματα από Έρωτα", Αθήνα: Τμήμα Μεθοδολογίας, Ιστορίας και Θεωρίας της Επιστήμης, ακαδ. έτος 2004-2005, σελ. 6 επ. : "Ο μυστηριώδης χαρακτήρας που περιβάλλει τις δυνάμεις του έρωτα και του θανάτου, υπήρξε πάντα στοιχείο ιδιαίτερου γοήτρου για τους ανθρώπους, που αγωνίζονταν μάταια να κατανοήσουν αυτές τις ακατάληπτες δυνάμεις".

⁴ Βλ. τη μετάφραση του έργου αυτού από την Ηρώ Σαγκουνίδα – Δασκαλάκη, Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη, 1983, εδώ σελ. 37.

οδηγείται στο έγκλημα από ερωτικό πάθος. Ιδίως περιγράφονται σ' αυτά οι έντονες αμφιταλαντεύσεις τις οποίες βιώνει ο επίδοξος δράστης κάθε φορά που σκέπτεται να σκοτώσει για (νομιζόμενη ή πραγματική) εκδίκηση και τιμωρία⁵ το υποψήφιο θύμα του, αφού το πρόσωπο τούτο είναι γι' αυτόν η ίδια του η ζωή. Επίσης, καταγράφεται η ψυχολογική κατάσταση του ερωτικού εγκληματία, όταν αυτός, μέσα σε φοβερή συναισθηματική φόρτιση, πραγματώνει τελικά ο ίδιος ή μέσω άλλου προσώπου την εγκληματική πράξη του και παράλληλα, όπως συχνά συμβαίνει, αυτοκτονεί. Αυτό βλέπουμε, π.χ., να συμβαίνει στην κλασική τραγωδία "Ιππόλυτος" του Ευριπίδη, όπου ο φερώνυμος ήρωάς της, γιος του Θησέα, αποκρούει με οργή και αγανάκτηση τον παράφορο έρωτα που αισθάνεται γι' αυτόν η μηριά του Φαίδρα⁶ κι έτσι εκείνη στην απελπισία της εξωθείται σε αυτοκτονία, αλλ' αφού προηγουμένως καταγγείλει ψευδώς στον Θησέα ότι τάχα ο γιος του Ιππόλυτος επεδίωξε σχέσεις μαζί της, πράγμα που θα έχει ως αποτέλεσμα τον θάνατο και του ίδιου του Ιππόλυτου. Επίσης, παρόμοιας υφής είναι και η τραγωδία του Shakespeare "Οθέλλος", όπου ο πρωταγωνιστής της, σφοδρά ερωτευμένος με τη σύζυγό του Δυσδαιμόνα, δίνει πίστη στις ψευδολογίες του Ιάγου ότι η Δυσδαιμόνα τάχα τον απατά και, τυφλωμένος από τη ζηλοτυπία του, τη στραγγαλίζει, ενώ στη συνέχεια, όταν διαπιστώνει ότι η σύζυγός του ήταν αθώα, αυτοκτονεί.⁷ Όμως και στη νεότερη εποχή έχουμε εξαιρετικά δείγματα έργων τέχνης

⁵ Χαρακτηριστική είναι εδώ η φράση από τον Οθέλλο του Shakespeare (Πράξη Ε', Σκηνή 2) σε μτφρ. Βασίλη Ρώτα: "Αν ήταν όλες των μαλλιών οι τρίχες ζωές, ο γδικιωμός μου είχε στομάχι για όλες".

⁶ Στην πραγματικότητα, ο ήρωας αυτής της τραγωδίας δεν είναι ο Ιππόλυτος, αλλά η μηριά του Φαίδρα, η οποία, κατά τον Βασίλειο Μαρκεζίνη (στο έργο του «Η κληρονομιά της αρχαίας ελληνικής τραγωδίας στον ευρωπαϊκό πολιτισμό», Αθήνα: Σιδέρης, 2013, σελ. 509), «θα μπορούσε να θεωρηθεί το πιο περίπλοκο από τα ευριπίδεια τραγικά πρόσωπα, το οποίο, με δεξιοτεχνικό τρόπο, παρουσιάζεται διχασμένο εναγωνίως ανάμεσα στο καλό και στο κακό, και –περιέργως– προσεγγίζει την τελειότητα». Υπενθυμίζεται ότι η Φαίδρα αποτέλεσε πηγή περαιτέρω έμπνευσης για μεγάλους δραματουργούς, όπως ο Σενέκας και ο Ρακίνας, αλλά και για κορυφαίους σκηνοθέτες, όπως ο Jules Dassin.

⁷ Τις προαναφερθείσες τραγωδίες "Ιππόλυτος" και "Οθέλλος" θεωρεί ως χαρακτηριστικές περιπτώσεις εγκλημάτων ερωτικού πάθους και ο Enrico Ferri στο έργο του "Les criminels dans l' art et la littérature", Paris: Alcan, 1908⁴, σελ. 37 επ. Εδώ θα προσθέταμε πάντως και τη «Σονάτα του Κρόιτσερ» του Λέοντα Τολστόι (1889), όπου ο σύζυγος φονεύει τη γυναίκα του όταν επιστρέφοντας αιφνιδιαστικά σπίτι του, τη βρίσκει να συντρώνει με γνωστό της μουσικό, με τον οποίο φαίνεται ότι αυτή ήταν ερωτευμένη, αφ' ότου έπαιζαν μαζί τη «Σονάτα του Κρόιτσερ» του Μπετόβεν. Αξίζει να σημειωθεί ότι στο πλαίσιο της Ψυχιατρικής η «παθολογική» ζηλοτυπία που είναι νομιζόμενη, δηλ. δεν βασίζεται σε αποδείξεις ή έστω αποχρώσεις ενδείξεις, και που οδηγεί τον δράστη σε αντικοινωνικές αντιδράσεις,

που στηρίζονται στο ερωτικό πάθος, όπως ιδίως η “Κάρμεν” του *Prosper Merimée* (νουβέλα που στη συνέχεια έγινε όπερα από τον *Georges Bizet* το 1875) και “Η Στέλλα με τα κόκκινα γάντια” του *Ιάκωβου Καμπανέλη* (θεατρικό έργο που μετεξελίχθηκε στην ταινία “Στέλλα” του *Μιχ. Κακογιάννη* το 1955).

III. Οι ανωτέρω περιπτώσεις αφορούν την *αμιγή μορφή εγκλημάτων από ερωτικό πάθος*, δηλ. εκείνες όπου ο δράστης ενεργεί υπό το κράτος μιας πρωτόγονης ή βραχυκυκλωτικής αντίδρασης εκρηκτικού χαρακτήρα, της λεγόμενης *αψιθυμίας*. Βέβαια, υπάρχει συχνά εν προκειμένω ένας προσχεδιασμός της πράξης από τον επίδοξο δράστη και μια επώαση της απόφασης, στο πλαίσιο μιας διεργασίας που ενδέχεται να διαρκέσει επί μακρό χρονικό διάστημα, καταντώντας στο τέλος αναγκαστό βίωμα. Ωστόσο, εδώ δεν πρόκειται κατ’ ακρίβεια για “προμελέτη” του εγκλήματος, με τη νομική έννοια του όρου, αλλά για επεξεργασία ενός σχεδίου του οποίου την πραγμάτωση ο επίδοξος δράστης στην πραγματικότητα απεύχεται, αφού έτσι θα στερηθεί ένα πρόσωπο χωρίς το οποίο και ο ίδιος δεν μπορεί να ζήσει. Ελπίζει επομένως ο δράστης ότι έστω και την τελευταία στιγμή το αγαπημένο του πρόσωπο θα επιστρέψει σ’ αυτόν ή, εάν δεν έχουν ακόμη δεσμό, ότι θα θελήσει να συνάψει τέτοιο δεσμό μαζί του. Όταν, λοιπόν, ο δράστης διαπιστώσει ότι αυτό καθίσταται ανέφικτο, χάνει πλέον τον έλεγχο των πράξεών του και υπό το κράτος θυελλώδους οργής προχωρεί ακάθεκτα στην εγκληματική πράξη. Όπως άλλωστε σημειώνει εύστοχα ο Ευριπίδης στη “Μήδεια” (στ. 520-521), “είναι βαριά κι αγιάτρευτη κάποτε η οργή, όταν αγαπημένοι μ’ αγαπημένους πιαστούν σε μάλωμα”. Σύμφωνα, μάλιστα, με την παραστατική περιγραφή του *Ιωάννη Δασκαλόπουλου* στα “Στοιχεία Εγκληματολογίας” του⁸, η τέτοια αψιθυμική αντίδραση, που στον ποινικό νόμο αποκαλείται “βρασμός ψυχικής ορμής”,⁹ όταν

χαρακτηρίζεται ως «σύνδρομο του Οθέλλου» -βλ. αντί άλλων τη διαδικτυακή πληροφόρηση σε: https://en.wikipedia.org/wiki/Pathological_jealousy

⁸ τ. Α’, τχ. 1, 1972, σελ. 91, επ., 118.

⁹ Ως βρασμός ψυχικής ορμής ορίζεται από την ελληνική νομολογία (π.χ. ΑΠ 1549/2012, ΠοινΧρ ΞΓ’ 2013, 258 και Εφετείο Δυτικής Στερεάς Ελλάδος 91/2015, ΠοινΧρ ΞΣΤ’2016, 296), σύμφωνα και με αντίστοιχη διατύπωση του *Νικ. Χωραφά* (Ποινικόν Δίκαιον, 1978⁹, με επιμ. *Κ. Σταμάτη*, § 67, σελ. 260-261), η κατάσταση αποκλεισμού της σκέψης του δράστη αναφορικά με τη στάθμιση των κινήτρων υπέρ της τέλεσης της ανθρωποκτονίας και εκείνων που τείνουν να τον συγκρατήσουν και τον αποτρέψουν από την τέλεση αυτή, εφόσον αυτός ο αποκλεισμός της σκέψης οφείλεται σε ψυχική υπερδιέγερση που προκλήθηκε από αιφνίδια υπερένταση συναισθήματος ή πάθους, χωρίς όμως η υπερδιέγερση αυτή να φθάνει σε κατάσταση διατάραξης της συνείδησης που αποκλείει ή μειώνει τον καταλογισμό – πρβλ. *Γιάννη Μπέκα*, Η προστασία της ζωής και της υγείας στον Ποινικό Κώδικα, Αθήνα: Δίκαιο και Οικονομία, 2004, σελ. 136.

διεγερθεί αιφνίδια και εξαρθεί απότομα σε ύψιστη ένταση, τότε «ανατρέπουσα κατά την ανέλιξήν αυτής πάντα φραγμόν και παν εμπόδιον, (...) εκτονούται μετά μεγίστης σφοδρότητος εις άμετρον και βιαιότατην εκδήλωσιν”.¹⁰

IV. Βέβαια αυτή είναι, όπως ειπώθηκε, η αμιγής μορφή εγκλημάτων από ερωτικό πάθος. Υπάρχουν όμως και ορισμένες άλλες μορφές, όπου ο δράστης ελαύνεται από ωφελιμιστικά κίνητρα -κυρίως όταν έπειτα από μακροχρόνιο δεσμό και συνεχείς προστριβές επιθυμεί να απαλλαγεί από τον/την σύντροφό του ή/ και όταν ο δράστης αποτελεί μέρος ενός ερωτικού τριγώνου (π.χ. υποθέσεις Κάτιας Γιαννακοπούλου και Κάτιας Κολιτσοπούλου¹¹). Στην τελευταία περίπτωση, όπου συνήθως γίνεται λόγος για «φόνους αφανισμού» (elimination murders), ο δράστης επιδιώκει να εξοντώσει έναν τρίτο άνθρωπο που στέκεται εμπόδιο στη συνέχιση ή ολοκλήρωση της σχέσης με το αγαπημένο του πρόσωπο. Είναι, δε, προφανές, ότι ο τρίτος αυτός άνθρωπος ενδέχεται να είναι είτε ο αρχικός σύντροφος του δράστη, που πρέπει να φύγει από τη μέση όταν ο δράστης δημιουργεί μια καινούργια ερωτική σχέση (π.χ. η σύζυγος σκοτώνει τον σύζυγο για να ζήσει με τον εραστή), είτε και ένα νέο πρόσωπο που παρασύρει σε ερωτική σχέση τον αγαπημένο σύντροφο του δράστη και που λειτουργεί έτσι ως αντίζηλος (π.χ. ο σύζυγος σκοτώνει τον εραστή της συζύγου). Στην τελευταία περίπτωση, η εξόντωση από τον δράστη τού αντιζήλου αποτελεί κατ’ ουσίαν μια ενέργεια που στοχεύει να πλήξει κατ’ ευθείαν την ίδια την αγαπημένη σύντροφό του. Το ίδιο μπορεί να λεχθεί και όταν ο δράστης σκοτώνει τα παιδιά που έχει με τον σύντροφό του, όπως στην περίπτωση της “Μήδειας” του Ευριπίδη, οπότε η εκδίκηση του δράστη προς τον σύντροφό του προσλαμβάνει έτσι την αγριότερη μορφή της.

¹⁰ Επίσης και ο *De Greeff* (ένθ. ανωτ, σελ. 296,299), επισημαίνει ότι “η πράξη, άπαξ και τεθεί σε κίνηση, εκτυλίσσεται αυτόματα, με όλη την ακρίβεια και την ενεργητικότητα που απαιτούνται για να φθάσει σε αίσιο τέλος. Η σμίκρυνση του πεδίου της συνείδησης, η κινητήρια θύελλα που αποδεσμεύει η πράξη δημιουργούν τις ιδανικές προϋποθέσεις για την πραγματοποίηση της πράξης για την οποία [ο δράστης] δεν θα ήταν ικανός εν ψυχρώ (...). Κατά τη σκηνή αυτού τούτου του φόνου, φαίνεται ότι ο δολοφόνος δεν αισθάνεται τίποτε άλλο από το ότι καταβάλλει μια έντονα συγκινησιακή και φυσική προσπάθεια, ότι ενεργεί σαν να είναι σε ημι-συνειδητή κατάσταση αφού προηγουμένως είχε αλωθεί απότομα από ένα είδος εσωτερικού κατακλυσμού”. Αναλυτικότερα για την πρακτική σημασία της αψιθυμίας και τη διάκρισή της σε «σθενική» και «ασθενική» βλ. ιδίως *Λεωνίδα Γ. Κοτσαλή, Δικαστική Ψυχιατρική, Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη, 2013*⁵, 4.1.1.1.Γ, σελ. 91 και σημ. 43.

¹¹ Πρβλ. για την υπόθεση Κολιτσοπούλου τη διπλωματική εργασία (Mémoire de DEA) της *Helène Rethimiotaki “L’ affaire Kolitsopoulos”*, Paris: Université de Paris II, 1989 και τις αποφάσεις ΑΠ (Συμβ) 7/1984, ΠοινΧρ ΛΔ’ 1984, 691-693 και ΑΠ 542/1988, ΠοινΧρ ΛΗ’ 1988, 702-707..

V. Για μια κάπως ολοκληρωμένη εισαγωγική παρουσίαση του αχανούς αυτού θέματος που κινείται στο διώνυμο “Εγκλημα και Έρωτας”, θα μπορούσε κανείς να εντοπίσει επιγραμματικά και τα ακόλουθα τέσσερα ζητήματα, που αφορούν ειδικότερα τις αμιγείς μορφές εγκλημάτων ερωτικού πάθους:

A) Ποιες είναι οι γενικές προϋποθέσεις που ευνοούν ή διευκολύνουν τη διάπραξη αμιγών μορφών εγκλήματος από ερωτικό πάθος;

Αναμφίβολα, το ερωτικό πάθος με τον έντονα συναισθηματικό αλλά και γενετήσιο χαρακτήρα του (ερωτική ορμή), σε συνάρτηση και με ψυχολογικά στοιχεία όπως ο πληγωμένος εγωισμός, το αίσθημα (νομιζόμενης ή πραγματικής) αδικίας και η τάση κτητικότητας, διαδραματίζει εδώ τον βασικότερο ρόλο. Για τη διάπραξη όμως τέτοιων εγκλημάτων απαραίτητοι είναι και δύο ακόμη παράγοντες: Πρώτον, η *ψυχосύνθεση του ίδιου του δράστη*, ο οποίος συνήθως είναι υπερσυναισθηματικός, ευσυγκίνητος και ευέξαπτος, ενίοτε στα όρια ή σε βαθμό ψυχοπαθολογικής κατάστασης. Και δεύτερον, η *γενικότερη περιρρέουσα ατμόσφαιρα* της συγκεκριμένης ιστορικής περιόδου, κατά πόσον δηλ. η περίοδος αυτή χρωματίζεται ή όχι από πνεύμα ρομαντισμού και κατανόησης απέναντι σε εγκλήματα άδολου έρωτα, όπως π.χ. αυτό που περιγράφεται στο μυθιστόρημα “Το Κόκκινο και το Μαύρο” του Γάλλου λογοτέχνη Stendhal. Ας σημειωθεί μάλιστα ότι ο ίδιος αυτός ο συγγραφέας εξέδωσε το 1822 (τελική έκδοση 1857) και πραγματεία με τον τίτλο “Περί Έρωτος (De l’ amour), όπου έως ένα βαθμό δικαιώνει τα εγκλήματα από ερωτικό πάθος.¹²

¹² Σελ. 94 επ. [de la jalousie]. Βεβαίως οι συλλογικές αυτές τάσεις απέναντι στα εγκλήματα από ερωτικό πάθος συσχετίζονται άμεσα και με τις αντιλήψεις μιας κοινωνίας ως προς τις αντιδράσεις της σε πρόσωπα που διαπράττουν μοιχεία, ως προς το εάν υπάρχει δηλ. «κατανόηση» ή όχι από την κοινωνία προς τις ενέργειες των προσώπων αυτών. Έτσι, στην αρχαία Ελλάδα εντύπωση προξενεί ο ανάλαφρος τρόπος με τον οποίο ο Όμηρος, στην Οδύσειά του (Θ’ 266-369), περιγράφει τη διαπόμπευση των παράτολμων εραστών-Θεών Άρη και Αφροδίτης από τον απατημένο σύζυγο-Θεό Ήφαιστο. Επίσης στην αρχαία Ρώμη ο Οβίδιος, στις Μεταμορφώσεις του (Βιβλίο II, 596-632) εμφανίζει τον θεό Απόλλωνα σφόδρα μετανιωμένο όταν σε μια στιγμή οργής σκοτώνει την αγαπημένη του Κορωνίδα, που ακούστηκε ότι ερωτοτροπούσε μ’ ένα νεαρό Θεσσαλό. Ακόμη και ο Κικέρων, σε λόγο που εκφώνησε περί τον Απρίλιο του 56 π.Χ. υπέρ του Μάρκου Καίλιου Ρούφου (pro Caelio), αποκρούει τις κατηγορίες της ρωμαίας Clodia ότι τάχα ο Καίλιος, ως εραστής της, προσπάθησε να τη δηλητηριάσει, και αποδίδει τις κατηγορίες αυτές σε λόγους εκδίκησης και προπετούς ερωτικού πάθους (temeritas ac libido) (XIV), οι δε ισχυρισμοί του φαίνεται ότι οδήγησαν σε αθώωση του πελάτη του –βλ. Cicero, The Speeches: pro Caelio, de provinciis consularibus, pro Balbo, μτφρ. R. Gardner, Cambridge/ London: Harvard Univ. Press/ Heinemann (Loeb Classical Library), 1958, σελ. 449 και 405. Υπήρχε, λοιπόν, στις περιπτώσεις αυτές, ενδεχομένως, ένα πνεύμα κατανόησης των κοινωνιών αυτών προς τους

Β) Ποια είναι η πορεία του δράστη προς τη διάπραξη του εγκλήματος;

Συνήθως εν προκειμένω εντοπίζονται κατά τον De Greeff τρία στάδια¹³, τα οποία πάντως δεν διακρίνονται ευχερώς όταν η εγκληματική πράξη ανεπίσσεται με ταχύτητα:

Σε ένα πρώτο στάδιο, αυτό της ατελέσφορης συναίνεσης, επέρχεται στον επίδοξο δράστη η ιδέα της διάπραξης του εγκλήματος, αλλά η ιδέα αυτή υπό ομαλές συνθήκες απωθείται χωρίς περαιτέρω επεξεργασία. Σε ένα δεύτερο στάδιο, η ατελέσφορη συναίνεση συνδυάζεται με επανεκτίμηση της αξίας του ερωτικού συντρόφου και γίνεται έκδηλη, διατυπωμένη, καθίσταται δηλ. έμμομη ιδέα (αναγκαστό βίωμα), ενώ ταυτόχρονα αξιοποιούνται και ισοδύναμα της εγκληματικής πράξης, όπως το να μη δοθεί βοήθεια στο αγαπημένο πρόσωπο, όταν αυτό κινδυνεύει. Επίσης κατά το ίδιο αυτό στάδιο οι σχέσεις με το θύμα εκτραχύνονται και σημειώνονται απειλές ή αποτυχημένες απόπειρες. Τέλος σε ένα τρίτο στάδιο, αυτό της λεγόμενης κρίσης, επισυμβαίνει η πραγμάτωση της εγκληματικής πράξης και μάλιστα σε κατάσταση παροξυσμού και αψιθυμίας, σύμφωνα με αυτά που αναφέρθηκαν προηγουμένως¹⁴, η οποία επιτείνεται όταν το θύμα παρέχει έστω και μιαν ασήμαντη αφορμή για επίθεση. Πολύ συχνά η εξόντωση αυτή του θύματος κλιμακώνεται, λόγω του σφοδρού πάθους, έως την πλήρη κατακρεούργησή του,¹⁵ γι' αυτό και σε επίπεδο ανακριτικής η εξιχνίαση

μοιχούς και τους άλλους ερωτικούς συντρόφους, καθώς και μια αποστασιοποίηση απέναντι σε όσους θα προχωρούσαν σε αυστηρή τιμώρηση αυτών των εραστών. Αντίθετα, κατά την εποχή της Αναγέννησης εντύπωση προκαλούν οι περιγραφές στο "Δεκαήμερο του Βοκάκιου (IV,1 και IV,9), όπου ο τιμωρός πατέρας ή ο απατημένος σύζυγος σκοτώνουν τον εραστή της παντρεμένης κόρης και στη συνέχεια τής «προσφέρουν» την καρδιά του εραστή, με τραγική συνέπεια αυτή να αυτοκτονήσει. Επίσης και ο Δάντης στη Θεία Κωμωδία (Τραγούδι Ε', 70 επ.) περιγράφει με μελανά χρώματα το μαρτύριο της Francesca da Rimini και του παράνομου εραστή της Paolo Malatesta.

¹³ Ανωτ., σελ. 188 επ., 323 επ., 383.

¹⁴ Ο Ευριπίδης στον «Ιππόλυτο» (530 επ.) σημειώνει πως όταν ο έρωτας υπερβαίνει το μέτρο, το χτύπημά του είναι πιο δυνατό και από φωτιά ή κεραυνό.

¹⁵ Ο Παν. Παπαϊωάννου στο εμπειριστατωμένο έργο του «Εγκλήματα Ζηλοτυπίας. Εγκληματολογική Θεώρηση και Νομολογία», Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη, 2001, σελ. 220, κάνει εδώ λόγο για "υπερφονικότητα", παραπέμποντας και σε συναφείς δικαστικές αποφάσεις κατά τις οποίες ο δράστης υπερβαίνει εξωτερικώς το αναγκαίο μέτρο θανάτωσης του θύματος. Στις αποφάσεις αυτές μπορεί να προστεθεί και η υπ' αρ. 132, κ.λπ./2013 του Μικτού Ορκωτού Εφετείου Αθηνών, ΠοινΧρ ΞΕ' 2015, 457 επ., κατά την οποία ο καταδικασθείς, υπήκοος Γεωργίας, έγγαμος και πατέρας δύο τέκνων, που προσφερόταν να συνευρίσκειται σεξουαλικώς επ' αμοιβή με ομοφυλόφιλους άνδρες,

εγκλημάτων από ερωτικό πάθος συνυφαίνεται κατά κανόνα με ένα ευχερώς διαγνώσιμο *modus operandi*.

Γ) Ποια είναι η συμπεριφορά του δράστη μετά το έγκλημα;

Στην αμιγή μορφή εγκλήματος από ερωτικό πάθος, ο δράστης έχοντας χάσει το αγαπημένο του πρόσωπο, ή «το άλλο του μισό» (τό ήμισυ τό αὐτοῦ), σύμφωνα με τη γνωστή άποψη της Διοτίμας στο πλατωνικό «Συμπόσιον» (191a 17 επ.), δεν βρίσκει πλέον νόημα στη ζωή του, γι' αυτό και δεν ενδιαφέρεται για το τι θα πει ο κόσμος, ούτε και λαμβάνει προφυλάξεις ώστε να ξεφύγει από τις συνέπειες της πράξης του. Αντίστροφα τον ενδιαφέρει πρωτίστως να βγει από το αδιέξοδό του και να λυτρωθεί από την αβάσταχτη ψυχική πίεση την οποία νοιώθει επάνω του σαν θηλιά. Συνακόλουθα, κατά εκτιμήσεις γύρω στο 1/3 των περιπτώσεων ο δράστης επιχειρεί να θέσει τέρμα και στη δική του ζωή,¹⁶ μετατρέποντας έτσι τον απελπισμένο του έρωτα σε επιθυμία για κοινό θάνατο, ώστε και με αυτόν τον έσχατο τρόπο να εξασφαλίσει την απόλυτη “κατοχή” του άλλου.¹⁷ Εάν τώρα ο

κατάφερε στο θύμα ου, μετά τη σεξουαλική συνεύρεσή τους και με μαχαίρι που βρήκε στην κουζίνα, εντός χρονικού διαστήματος 2-3 λεπτών, 21 αλλεπάλληλα, πυκνά και στοχευμένα πλήγματα, με αποτέλεσμα το θύμα να εκπνεύσει μετά από ελάχιστο χρόνο.

¹⁶ *Jacqueline C. Campbell, “If I can’t Have You, No One Can”, Power and Control in Homicide of Female Partners, εις: Jill Radford/Diana E.H. Russel (eds.), Femicide, The Politics of Woman Killing, Prentice Hall: Twayne, 1992, 99-113: 111, κατά παραπομπή Παν. Παπαϊωάννου, ενθ. αν., σελ. 223, όπου το ποσοστό των αυτοκτονιών σε περιπτώσεις εγκλημάτων ερωτικού πάθους, σύμφωνα με στοιχεία του περ. “Time” για το έτος 1989, υπολογίζεται σε 26,1%. Αντίστοιχα, κατά τη συζήτηση εισήγησης που παρουσίασε ο Léon Rabinowicz στη Société générale des prisons το 1931 σε σχέση με το έγκλημα πάθους (Le crime passionnel), ο George Heuyer ανέφερε ότι το ποσοστό των αυτοκτονιών που έπονται εγκλημάτων πάθους ανέρχεται σε 30% -βλ. Revue pénitentiaire et de Droit pénal, 1931, σελ. 224-225:238.*

¹⁷ Για την κατανόηση αυτής της διεργασίας, χρήσιμη είναι η προσφυγή σε βασικές έννοιες της ψυχαναλυτικής θεωρίας και ιδίως στη libido. Ειδικότερα, σύμφωνα με τον Freud στη μελέτη του “Εισαγωγή στον Ναρκισσισμό” (1914), «το υψηλότερο σημείο στο οποίο μπορεί να φθάσει η “libido του αντικειμένου” παρατηρείται στο ερωτικό πάθος, όταν δηλ. το άτομο φαίνεται να παρακινείται από την ίδια την προσωπικότητά του υπέρ της κάθεξης [κατοχής] του αντικειμένου –βλ. Sigmund Freud, Complete Psychological Works, vol. XIV, London: Vintage Books, 2001, μελέτη: On Narcissism: An Introduction, 73-81:76 και ελλ. μτφρ. από τον Λευτ. Αναγνώστου στο έργο: Σ. Φρόυντ, Ναρκισσισμός, Μαζοχισμός, Φετιχισμός, Αθήνα: Επίκουρος, 1991,7-17:10. Είναι προφανές, ότι η λογική αυτή της «κατοχής» του άλλου μπορεί να οδηγήσει τον ερωτευμένο σε αυτοκτονία χωρίς παράλληλο φόνο του αγαπημένου του προσώπου, με την έννοια ότι η συνεύρεση των δύο θα υπάρξει σε ένα απώτερο μεταφυσικό στάδιο στο μέλλον. Όπως χαρακτηριστικά αναφέρει ο ήρωας

δράστης αποτύχει στην απόπειρά του να αυτοκτονήσει, συνήθως παραδίδεται οικειοθελώς στις αρχές ή/και δηλώνει απερίφραστα “μεταμέλεια”.

Δ) Ποια είναι η αντιμετώπιση του δράστη από την πολιτεία σε νομοθετικό και δικαστικό επίπεδο;

Στις τυπικές μορφές αψιθυμίας, δηλ. “βρασμού ψυχικής ορμής”, ο Ποινικός Κώδικας κατ’ ά. 299 παρ. 2 προβλέπει για την περίπτωση της ανθρωποκτονίας την ποινή της πρόσκαιρης κάθειρξης, δηλ. στέρση της ελευθερίας για 5-20 έτη. Όμως και ανεξάρτητα από την περίπτωση της αψιθυμίας, εάν αναγνωρισθούν ελαφρυντικές περιστάσεις, η επιβαλλόμενη ποινή είναι κατ’ ά. 83 ΠΚ πρόσκαιρη κάθειρξη τουλάχιστον 10 ετών. Στη δικαστηριακή πρακτική όπου οι υποθέσεις εκδικάζονται από μικτά ορκωτά δικαστήρια (με πλειοψηφία ενόρκων) αποτελεί συχνό φαινόμενο η ήπια ποινική μεταχείριση των εγκληματιών από ερωτικό πάθος. Βέβαια στη νομολογία του Αρείου Πάγου φαίνεται να επιβάλλεται στους εγκληματίες αυτούς περισσότερο η ποινή της ισόβιας κάθειρξης, παρά αυτή της πρόσκαιρης κάθειρξης, αλλ’ αυτό προφανώς οφείλεται στο ότι οι υποθέσεις με ηπιότερη ποινή είναι συνήθως περιττό να υποστούν τη διαδικασία μιας αναίρεσης. Επιπλέον, ο Αρειος Πάγος θεωρεί πως όταν ο δράστης έχει προετοιμάσει το όλο εγχείρημά του, πράγμα το οποίο, όπως σημειώθηκε, δεν είναι σπάνιο στους ερωτικούς εγκληματίες, τότε δεν μπορεί να γίνει λόγος για πράξη ανθρωποκτονίας σε βρασμό ψυχικής ορμής¹⁸. Σε κάθε περίπτωση τα εν λόγω εγκλήματα, στην αμιγή

του Goethe, Βέρθερος, στην αγαπημένη του Λόττε προτού αυτός αυτοκτονήσει, «Από αυτή τη στιγμή είσαι δική μου! Δική μου, ω Λόττε. Πηγαίνω πρώτος! Πηγαίνω στον Πατέρα μου (=Θεό), στον Πατέρα σου. Σ’ αυτόν θα παραπονεθώ, κι εκείνος θα με παρηγορήσει μέχρι να έρθεις και τότε θα τρέξω να σε προϋπαντήσω και θα σ’ αρπάξω και θα μείνουμε μαζί, μπροστά στον υπερούσιο, ενωμένοι σε ένα ατέλειωτο αγκάλιασμα» -βλ. *Γκαίτε*, Τα πάθη του νεαρού Βέρθερου, μτφρ. Στέλλα Νικολούδη, Αθήνα: Αγρα, 1994, 253.

¹⁸ Βλ π.χ. ΑΠ 853/1997, Ποινική Δικαιοσύνη 1988, 41-43 και ΑΠ (Συμβ) 664/1983, ΠοινΧρ ΛΓ’ 1983, 915-917. Εντυπωσιακό είναι το γεγονός ότι με βάση την άποψη αυτή, θεωρήθηκε ότι τέλεσε απόπειρα ανθρωποκτονίας σε ήρεμη ψυχική κατάσταση και όχι σε βρασμό ψυχικής ορμής ακόμη και γυναίκα που αποδεδειγμένα έπασχε από ψυχολογικά προβλήματα και που προσπάθησε στην κατάσταση αυτή να σκοτώσει τον άνδρα της, φοβούμενη ότι αυτός θα την εγκατέλειπε για να ζήσει με την ερωμένη του: Μικτό Ορκωτό Εφετείο Αθηνών, απόφ. 395, 395Α, 396/ 2013, ΠοινΧρ ΞΕ’ 2015, 224-225. Επίσης, για παρόμοιους λόγους κρίθηκε ως ένοχη ανθρωποκτονίας από πρόθεση και σε ήρεμη ψυχική κατάσταση μια γυναίκα που επί χρόνια υφίστατο τη βάνανση συμπεριφορά του συζύγου της και που τελικά τον πυροβόλησε την ώρα που αυτός κοιμόταν για να γλυτώσει από τη χρόνια κακοποίηση: ΑΠ 1549/2012, ΠοινΧρ ΞΓ’ 2013, 257, με παρατηρήσεις του Κωνστ. Ι. Βαθιώτη (αυτόθι, σελ. 260-263) και του Στυλιανού Παπαγεωργίου-Γονατά (ΠοινΧρ ΞΕ’ 2015, 158-160,

τους μορφή, έχουν περιστασιακό χαρακτήρα, χωρίς δηλ. να υπάρχει για τον δράστη, κατά κανόνα τουλάχιστον, ο κίνδυνος της υποτροπής. Συνεπώς είναι αναγκαίο, κατά τη γνώμη μου, να αντιμετωπίζονται από τη νομολογία μας τα εγκλήματα αυτά με επιείκεια και κατανόηση, πολύ περισσότερο μάλιστα όταν η αψιθυμία οδηγεί σε πλήρη ή μερική σύγχυση της συνείδησης¹⁹ ή όταν οι δράστες εμφανίζουν ψυχοπαθολογικές διαταραχές της προσωπικότητας τους²⁰, έτσι ώστε να τίθεται γι' αυτούς θέμα εφαρμογής των διατάξεων του Ποινικού Κώδικα για έλλειψη καταλογισμού (ά. 34 ΠΚ) ή για ελαττωμένο καταλογισμό (ά. 36 επ. ΠΚ).²¹ Έστω, όμως, και όταν υπάρχει πλήρης ο καταλογισμός στο πρόσωπο του δράστη, το έγκλημά του, ακόμη και προσχεδιασμένο, δεν μπορεί να εξισωθεί με ένα σύνηθες έγκλημα ανθρωποκτονίας αλλά μάλλον η υποκειμενική του υπόσταση τοποθετείται κατά τον *Κωνστ. Γαρδίκια*²² “μεταξύ δέ που τοῦ τε ἐκουσίου καί ἀκουσίου”. Άλλωστε, ήδη στην αρχαία ελληνική σκέψη τα εγκλήματα “εκ θυμού” αποχωρίζονταν από τα εγκλήματα “εκ προμελέτης” και ετύγχαναν ηπιότερης ποινής από εκείνα. Το σκεπτικό γι' αυτήν την επιεικέστερη μεταχείριση είναι, κατά τον

σε αυτοτελή μελέτη με τίτλο: Ο βρασμός ψυχικής ορμής. Ένα σκαλοπάτι μετά την αξιολόγηση της συμπεριφοράς του μετέπειτα θύματος της ανθρωποκτονίας).

¹⁹ Κατά τον *Κωνστ. Γαρδίκια* στη μελέτη του “Τα παρορμητικά εγκλήματα” (ΠοινΧρ ΙΕ', 1965, 65-85 και 129-144: 136), η αψιθυμία μπορεί να άρει και τον ίδιο τον καταλογισμό, εφόσον όμως προκαλέσει εντελή σύγχυση της συνείδησης.

²⁰ Ήδη στην αρχαία ελληνική σκέψη ο έρωτας εθεωρείτο ότι υπό ακραίες συνθήκες οδηγεί σε κατάσταση «μανίας» (*Αριστοτ.*, *Ηθικά Νικομάχεια*, 1149b 35), δηλ. «τρέλας» (*Σοφοκλ.*, *Αντιγόνη*, 790).

²¹ Πάντως από την έρευνα δικογραφιών που πραγματοποίησε ο Άγγελος Τσιγκρή για υποθέσεις του Μικτού Ορκωτού Δικαστηρίου Αθηνών κατά την περίοδο 1986-1995, επί συνόλου 23 υποθέσεων ανθρωποκτονίας με κίνητρο το ερωτικό πάθος, μόλις 3 υποθέσεις αφορούσαν δράστες με διαταραγμένη προσωπικότητα, κυρίως δηλ. νευρώσεις, χρόνιο αλκοολισμό και εξάρτηση από ναρκωτικά –βλ. *Άγγ. Τσιγκρή*, *Εγκλήματα από Έρωτα*, Αθήνα – Θεσσαλονίκη: Εκδ. Σάκκουλα, 2004, σελ. 39. Επίσης, ως προς την προγενέστερη εγκληματική δραστηριότητα δραστών από ερωτικό πάθος, μόλις 4 τέτοιες περιπτώσεις προηγούμενης καταδίκης καταγράφηκαν, γεγονός το οποίο συσχετιζόμενο και με αντίστοιχα γενικά στοιχεία περί ανθρωποκτονιών, επιτρέπει κατά τον Άγγ. Τσιγκρή (όπ. π., σελ. 29) το συμπέρασμα ότι “οι δράστες του εγκλήματος της ανθρωποκτονίας με κίνητρο το ερωτικό πάθος έχουν μικρότερη ροπή προς το έγκλημα, λειτουργούν περισσότερο παρορμητικά και λιγότερο προσχεδιασμένα και ίσως να είναι το πρώτο και τελευταίο έγκλημα που τελούν”. Και ο De Greff (ανωτ., σελ. 316) θεωρεί ότι το ποσοστό υποτροπής ποικίλλει μεταξύ 2% και 5%.

²² *Εγκληματολογία*, τ. Α', 1968^ς, σελ. 861.

Αριστοτέλη στα “Ηθικά Νικομάχεια”(1135b, 30-34), το ότι η αρχή της πράξης “έκ θυμοῦ” δεν βρίσκεται κατ’ ανάγκη σε αυτόν που δρα υπό το κράτος της οργής, αλλά σε αυτόν που προκάλεσε την οργή του, καθώς ενδέχεται η οργή να προέρχεται από αδικία του άλλου²³. Όπως, δε, γίνεται φανερό, στα εγκλήματα ερωτικού πάθους η συμβολή του θύματος ως προς το εάν ο δράστης θα φθάσει τελικά ή όχι στη διάπραξη του εγκλήματος είναι καθοριστική, δεδομένου ότι σε πολλές περιπτώσεις, όπως έχει επισημάνει ο *Γιάννης Πανούσης* στον Πρόλογο του προαναφερθέντος έργου τού Παν. Παπαϊωάννου, “η σειρά των αλληλεπιδράσεων –έλξεων και απωθήσεων– [σε ένα έγκλημα αίματος] είναι συνήθως τόσο περίπλοκη ώστε το μόνο (νομικό και πραγματικό) κριτήριο διάκρισης δράστη-θύματος είναι η ανάληψη πρωτοβουλίας δράσης”...²⁴

Οι ανωτέρω επισημάνσεις αφορούν, όπως τονίσθηκε ήδη, τις αμιγείς μορφές εγκλημάτων από ερωτικό πάθος. Αντίθετα, στις υπόλοιπες περιπτώσεις τέτοιων εγκλημάτων, π.χ. με ύπαρξη ερωτικού τριγώνου, οι εγκληματικές ενέργειες έχουν κατά κανόνα τον χαρακτήρα ψυχρού σχεδιασμού και εκτέλεσης, κατά τη διάπραξή τους λαμβάνονται όλες οι προφυλάξεις που είναι αναγκαίες για τη μη αποκάλυψη της πράξης και, βεβαίως, δεν τίθεται εν προκειμένω θέμα αυτοκτονίας ή μεταμέλειας των ενοχών, γι’ αυτό άλλωστε και οι ποινές εδώ δικαίως μπορούν να φθάσουν έως την ισόβια κάθειρξη.

²³ Πρβλ. *Πλάτωνος* Νόμοι, 866d 6 επ. και *Κ.Γ. Γαρδίκας*, Το παρά τοις αρχαίοις Έλλησι και μάλιστα τοις Αττικοις ποινικόν και ιδία φονικόν δίκαιον, Αθήναι: εκδ. Σακελλαρίου, 1918, σελ. 171 επ., καθώς και *C. Gardikas*, L’homicide chez les anciens Hellènes et notamment les Attiques, Genève 1918, σελ. 12 και σημ. 1.

²⁴ Για τον ρόλο του θύματος σε τέτοια περίπλοκα εγκλήματα, βλ. και *Εμμ. Π. Ανδριανάκη*, Θυματολογικά, Αθήνα: Αντ. Ν. Σάκκουλας, 2001, σελ. 15, 47, 74-75.